

12 NOVEMBER 2006

Inleiding bijbellezing

Het boek Daniël bestaat uit oude tradities die hun eindredactie kregen in de tweede eeuw voor Christus. In die tijd waren de griekse invloeden van het hellenisme sterk aanwezig in Israël, en voelden de joden zich in geloofszaken in het nauw gebracht. Het verhaal van Daniël is gesitueerd ten tijde van de Babylonische Ballingschap – in de zesde eeuw voor Christus, bij uitstek ook een tijd waarin de positie van de joden en hun geloof in de knel zaten. Voor de lezers en hoorders in de tweede eeuw vChr dus heel herkenbaar.

In de eerste twee hoofdstukken wordt beschreven hoe Daniël en drie van zijn vrienden hoge posities aan het hof en in de provincie Babel verwierven. Daniël heeft aan de Babylonische koning een droom uitgelegd en is daarvoor beloond. In deze beloning heeft hij ook zijn vrienden laten delen, en zodoende zijn zij drieën hoge functionarissen in de provincie geworden en is hijzelf aan het hof gebleven. In het hoofdstuk van vandaag spelen de vrienden de hoofdrol.

Daniël 3

1 Op een dag gaf koning Nebukadnessar opdracht een gouden beeld te maken, zestig el hoog en zes el breed, en hij liet het opstellen in de provincie Babel, in de vlakte van Dura. **2** Vervolgens ontbood hij de satrapen, stadhouders, gouverneurs, staatsraden, schatbewaarders, rechters, magistraten en alle bestuurders van de provincies; ze moesten de inwijding bijwonen van het beeld dat koning Nebukadnessar had opgericht. **3** De satrapen, stadhouders, gouverneurs, staatsraden, schatbewaarders, rechters, magistraten en alle bestuurders van de provincies kwamen bijeen om het beeld dat koning Nebukadnessar had opgericht in te wijden. Ze stelden zich op voor het door Nebukadnessar opgerichte beeld. **4** Een heraut riep met luide stem: 'Volken en naties, welke taal u ook spreekt, luister naar dit bevel. **5** Zodra u de muziek hoort van hoorn, panfluit, lier, luit, citer, dubbelfluit en andere instrumenten, valt u op uw knieën neer en buigt u in aanbidding voor het gouden beeld dat koning Nebukadnessar heeft opgericht. **6** Wie niet neerknielt en buigt, zal onmiddellijk in een brandende oven worden gegooid.' **7** En dus knielden alle volken en naties, welke taal zij ook spraken, zodra ze de muziek van hoorn, panfluit, lier, luit, citer en andere instrumenten hoorden, en bogen zij in aanbidding voor het gouden beeld dat koning Nebukadnessar had opgericht.

8 Enkele Chaldeeën namen de gelegenheid te baat en traden naar voren om de Judeeërs te beschuldigen. **9** Ze zeiden tegen koning Nebukadnessar: 'Majesteit, leef in eeuwigheid! **10** U hebt bevolen dat iedereen die de muziek van hoorn, panfluit, lier, luit, citer, dubbelfluit en andere instrumenten hoort, op zijn knieën moet neervallen en het gouden beeld moet aanbidden, **11** en dat ieder die weigert in een brandende oven moet worden gegooid. **12** Er zijn enkele Judese mannen aan wie u het bestuur over de provincie Babel hebt opgedragen, Sadrach, Mesach en Abednego. Deze mannen storen zich niet aan uw bevel, majesteit. Ze vereren uw goden niet en buigen niet voor het gouden beeld dat u hebt opgericht.'

13 Nebukadnessar barstte in woede uit en beval Sadrach, Mesach en Abednego bij hem te brengen. Toen de mannen voor de koning waren geleid, **14** voer Nebukadnessar uit: 'Is het waar, Sadrach, Mesach en Abednego, dat jullie mijn goden niet vereren en niet willen neerknielen voor het gouden beeld dat ik heb opgericht? **15** Luister goed, als jullie je bereid tonen om, zodra je de muziek van hoorn, panfluit, lier, luit, citer, dubbelfluit en andere instrumenten hoort, op je knieën te vallen en in aanbidding te buigen voor het beeld dat ik gemaakt heb ... Maar weigeren jullie te buigen, dan worden jullie onmiddellijk in een brandende oven gegooid. En welke god zal jullie dan uit mijn handen kunnen redden?' **16** Sadrach, Mesach en Abednego zeiden hierop tegen de koning: 'Wij vinden het niet nodig, Nebukadnessar, uw vraag te beantwoorden, **17** want als de God die wij vereren ons uit een brandende oven en uit uw handen kan redden, zal hij ons redden. **18** Maar ook al redt hij ons niet, majesteit, weet dan dat wij uw goden niet zullen vereren, noch zullen buigen voor het gouden beeld dat u hebt opgericht.'

19 Nebukadnessar werd razend, en met een van woede vertrokken gezicht keek hij Sadrach, Mesach en Abednego aan. Hij gaf opdracht de oven zevenmaal heter op te stoken dan men gewoonlijk deed. 20 En hij beval enkele van de sterkste mannen uit zijn leger om Sadrach, Mesach en Abednego te knevelen en in de brandende oven te gooien. 21 De mannen werden gekneveld en met kleren en al, met jassen, broeken en mutsen, in de brandende oven gegooid. 22 Omdat het bevel van de koning strikt was opgevolgd en de oven uitzonderlijk heet was gestookt, werden de mannen die Sadrach, Mesach en Abednego naar boven brachten door de uitslaande vlammen gedood. 23 De drie, Sadrach, Mesach en Abednego, vielen gekneveld in de laaiende oven.

24 Toen sloeg de schrik koning Nebukadnessar om het hart. Hij stond haastig op en zei tegen zijn raadsheren: 'Wij hebben toch drie gekneveld mannen in het vuur gegooid?' Zij antwoordden: 'Zeker, majesteit.' 25 Hij vervolgde: 'Maar ik zie vier mannen vrij rondlopen in het vuur. Ze zijn ongedeerd en de vierde lijkt op een godenzoon!' 26 Nebukadnessar liep naar de deur van de brandende oven en riep: 'Sadrach, Mesach en Abednego, dienaren van de hoogste God, kom naar buiten, kom hier!' Toen kwamen Sadrach, Mesach en Abednego uit de vlammen naar buiten. 27 De satrapen, stadhouders, gouverneurs en raadsheren van de koning drongen naar voren. Ze bekeken de mannen en zagen dat het vuur geen vat had gekregen op hun lichaam. Geen haar op hun hoofd was verschroeid, hun jassen waren nog heel, er hing zelfs geen brandlucht om hen heen.

28 Nebukadnessar nam het woord. Hij zei: 'Geprezen zij de God van Sadrach, Mesach en Abednego, die zijn engel heeft gezonden en zijn dienaren gered. Zij hebben zich op hem verlaten, zij hebben het bevel van de koning genegeerd en hun lichaam prijsgegeven, omdat zij voor geen andere dan hun eigen God willen neerknielen of buigen. 29 Daarom vaardig ik het bevel uit dat eenieder, van welk volk, welke natie of taal ook, die zich oneerbiedig uitlaat over de God van Sadrach, Mesach en Abednego, in stukken wordt gehakt en dat zijn huis in puin wordt gelegd, want er is geen god die kan redden als deze.' 30 Vervolgens gaf de koning Sadrach, Mesach en Abednego een hogere positie in de provincie Babel.

Bijbellezing: Daniël 3

Gemeente,

Op een dag gaf koning Nebukadnessar de opdracht een gouden beeld te maken. Niet zomaar een beeld, maar een gigantisch gouden beeld: 60 el hoog, dus een meter of 20, en zes el breed, een meter of twee. Als je iets doet, moet je het goed doen – zal hij gedacht hebben. Alle hooggeplaatsten – de satrapen, stadhouders, gouverneurs, staatsraden, schatbewaarders, rechters, magistraten, bestuurders van provincies - worden ontboden om de inwijding van het beeld bij te wonen, en dat belooft een heel spektakel te worden: Muziek van hoorn, panfluit, lier, luit, citer, dubbelfluit en andere instrumenten zal er klinken. En iedereen zal in aanbidding knielen voor het beeld. Het doet denken aan de parades en opvoeringen met muziek en vaandels die we kennen uit communistische landen, de verheerlijking van de Grote Leiders, de dictators. En erg veel anders is het hier ook niet. Want het ziet er allemaal wel feestelijk uit, en iedereen is ook gekomen, maar er wordt niet vanuit gegaan dat iedereen spontaan ter aarde zal knielen om hulde te bewijzen. Daarom doet de heraut een mededeling: Wie niet neerknielt en buigt, zal onmiddellijk in een brandende oven worden gegooid. En DUS knielden alle volken en naties zodra ze de muziek hoorden.

Maar blijkbaar toch niet iedereen. Een paar mannen maakten gebruik van de situatie en vertelden Nebukadnessar dat ze hadden gezien dat enkele Judese mannen niet hadden meegedaan. Toevallig waren deze drie Judese mannen in het vorige hoofdstuk als beloning voor hulp van Daniël aan Nebukadnessar bij het uitleggen van een droom, aangesteld als bestuurders van de provincie Babel. Ik kan me er iets bij voorstellen dat dat de andere bevolkingsgroepen, de Chaldeeërs in dit geval, wat in het verkeerde keelgat was geschoten. En dat deze Judese mannen met deze hoge posities zich helemaal niet loyaal toonden aan de koning, daar moest toch iets van gezegd worden. En Nebukadnessar barstte in woede uit. Dat

hoor je ook vaker, dat dictatoriale machthebbers zich laten gaan in ongebreidelde woedeaanvallen waarbij over het algemeen alle aanwezigen sidderen en het de koning maar snel naar de zin maken – want wie weet wat voor een vreselijke straf hij nog zou kunnen bedenken!

De schrijver van dit verhaal tekent de situatie in karikaturen: het beeld is kolossaal, de opsomming van de aanwezigen en de muziekinstrumenten laten zien om wat voor een grootse gebeurtenis het gaat, Nebukadnessar wordt getekend als een onberekenbare tiran die het ene moment Daniël en zijn vrienden gunstig gezind is, en het volgende moment in woede ontsteekt. Dat maakt er natuurlijk een spannend verhaal van, en laat de hoorders ook meteen weten dat ze niet met een droog historisch verslag te maken hebben, maar met een gedramatiseerde vertelling uit het genre martelaarsverhaal.

Andere martelaarsverhalen, van heiligen uit de vroege kerk zijn u vast bekend. Ik noem u twee smeuge: De Heilige Sebastiaan van Rome werd vanwege zijn bekering tot het christelijk geloof terwijl hij in het Romeinse leger diende, doorboord met meerdere pijlen, en voor dood achtergelaten. Maar door goede zorg herstelde hij, en verweet de Romeinse keizer diens wandaden. Daarop werd hij doodgegeseld en in het grootste Romeinse riool – met de welluidende naam; de Cloaca Maxima gegooid. Dit alles vond plaats aan het eind van de derde eeuw na Christus.

Hoewel het in de vroegchristelijke geschiedenis meestal de mannen zijn die alle eer voor zich opeisen, gaat dat nu niet op... Het martelaarschap was niet alleen voor mannen weggelegd: Ook Catharina van Alexandrië moest er rond 307 nChr aan geloven. Zij was een taaie. Van de Romeinse keizer moest ze haar christelijk geloof afzweren, maar in plaats daarvan bekeerde ze 50 wijsgeren van de keizer tot het christendom. U begrijpt: dat viel niet in goede aarde. Ze werd veroordeeld tot de dood op het rad, maar, miraculeus: het werktuig werd verbrijzeld door de bliksem. Ook probeerde men haar te verdrinken, maar ook hier werd zij op wonderbaarlijke wijze gered. Uiteindelijk werd ze onthoofd. Máár: uit haar wonden vloeide melk die de pest verdreef. U hoort het: Martelaarsverhalen zijn verhalen over standvastige mensen waarin wonderen gebeuren. In mijn naslagwerk staat na de levensbeschrijving van Catharina: het is onwaarschijnlijk dat zij ooit bestond. Maar het verhaal bestaat wél.

Martelaarsverhalen zijn geliefd in alle kringen waar men verdrukking vanwege bepaalde overtuigingen aan den lijve ondervindt – vroeger, in tijden dat het Joodse volk werd verdrukt en vervolgd ontstond ons verhaal van vandaag uit Daniël, in de eerste eeuwen van onze jaartelling waren het de christenen die werden vervolgd – Keizer Nero gebruikte christenen als fakkels voor zijn tuinfeestje, en ook nu nog zijn zulke verhalen actueel. Ik zal niet weer de fundamentalistische moslimterroristen erbijhalen, die – volgens hun meeste medemoslims – onterecht menen dat zij door hun daden martelaren zullen worden en hun beloning in het paradijs zullen krijgen. Maar u begrijpt de populariteit van martelaarsverhalen onder groepen die in hun leefomgeving niet mogen leven volgens hun overtuigingen. Verhalen over mensen – dappere mannen en vrouwen – die trouw zijn gebleven aan hun overtuigingen inspireren dan om vol te houden in je eigen moeilijke situatie.

De drie vrienden van Daniël, Sadrach, Mesach en Abednego buigen niet. Een woedende keizer staat tegenover hen, de oven wacht op hen, maar toch staan zij niet voor een dilemma. Hun loyaliteit is duidelijk. Die ligt bij God, onvoorwaardelijk. En als gevolg daarvan is het voor hen niet mogelijk aan het bevel van Nebukadnessar te gehoorzamen. Hij daagt hen uit, zo zeker is hij van zijn macht: “Bij weigering zullen jullie in de brandende oven worden gegooid, en welke God zal jullie dan nog uit mijn handen kunnen redden?”

De drie mannen vinden het niet nodig in te gaan op de vraag van Nebukadnessar en zeggen.: “Als de God die wij vereren ons kan redden, zal hij ons redden.” En dan komt het

verhaal op zijn eigenlijke hoogtepunt, want daaraan voegen zij toe: “Maar ook al redt hij ons niet, weet dan dat wij uw goden niet zullen vereren, noch zullen buigen voor het gouden beeld dat u hebt opgericht.”

Tegen zoveel overtuiging en standvastigheid, zoveel vertrouwen en loyaliteit kan hij eenvoudigweg niet op. En het verhaal vervolgt met nog meer ‘over-the-top’ gebeurtenissen: de oven wordt zeven keer zo heet als normaal opgestookt, de spierbundels die hen in de oven gooien verbranden daarbij, de mannen lopen ongedeerd door het vuur, en er is zelfs een vierde persoon bij hen. Nebukadnessar krijgt ontzag, roept de mannen uit het vuur, constateert dat er geen haar verschroeid is – er hangt zelfs geen brandlucht om hen heen – en prijst de God van Sadrach, Mesach en Abednego die zijn engel heeft gezonden om zijn mensen te redden. Een happy end – want de mannen krijgen ook nog een hogere positie in de provincie Babel.

En zoals wel vaker gebeurt: we laten ons meeslepen in het verhaal, we kijken samen met Nebukadnessar onze ogen uit als we de mannen in de oven zien rondlopen, en vragen ons af wie toch die vierde persoon is, hoe we dát kunnen duiden. Ook in de schilderkunst zijn de mannen in de oven een geliefd onderwerp. En het happy end kan ook leiden tot gemakkelijke en goedkope heilsprediking: God redt altijd!

Maar draait dit verhaal niet veeleer om dat eerdere moment? Om de geloofshouding van de drie mannen? Om hun vertrouwen, hun geloofskeuze? En vooral om de zin: ‘Maar ook al redt hij ons niet, ook dan zullen wij niet buigen.’? Deze drie mannen zijn zich ervan bewust dat God boven hen uitstijgt, groter is dan zij. Zij hebben hem niet in hun broekzak, weten niet wat er zal gebeuren. Maar zij hebben hun geloof en hun geloofsverhalen, over een God die met mensen mee door de woestijn trekt, een God die als naam heeft: Ik zal er zijn. Een God die kiest voor een menswaardige samenleving waarin mensen zich niet moeten onderwerpen aan anderen, en zichzelf nooit meer tot slaaf moeten laten maken. Niet buigen voor beelden omdat je je dan afhankelijk maakt van systemen, je vrijwillig laat onderdrukken.

En deze God, daaraan hebben zij zich verbonden. Voor deze God kiezen zij. Ze hebben dan wel Babylonische namen aangenomen – want Sadrach, Mesach en Abednego zijn niet hun oorspronkelijke joodse namen (want dat waren Chananja, Misael en Azarja) - , maar zijn ondanks hun aanpassing en integratie niet geheel geassimileerd. Zij zijn hun geloof, en hun God trouw gebleven.

Wij verkeren in een heel andere situatie dan Daniël en zijn vrienden. Wij zijn niet in ballingschap, wij mogen ons geloof gewoon belijden, er wordt niets anders van ons gevraagd. Of toch wel? We worden dan wel niet verdrukt of vervolgd zoals religieuze groepen in de geschiedenis of op dit moment elders op de wereld, maar geheel probleemloos is geloven in onze tijd en onze samenleving nou ook weer niet. Nou denk ik dat remonstranten geloven wel vaker moeilijk hebben gevonden – dat zit hen nou eenmaal in de aard – maar onze tijd vraagt weer een andere houding van ons dan bijv. een eeuw geleden.

Steeds weer klinken er verontrustende berichten over het afkalven van de kerken aan de ene kant en, daar tegenover het oprukken van christelijke groepen met in onze ogen een simplistische voorstelling van zaken, die geen recht doet aan de complexiteit van geloof en leven. En natuurlijk leven we hier in Nederland in een samenleving waar steeds minder mensen behoefte hebben aan geloven. Zij weten liever zeker. Wat ze verdienen, en wat dat voor hun toekomstige en huidige levensstandaard betekent. Het is ook heel gewoon geworden om over allerlei situaties zo zakelijk te denken, immers: het meeste wordt tegenwoordig ook in geld uitgedrukt. Hoeveel miljoen trekt het CDA uit voor onderwijs? En hoeveel miljoen investeert de PvdA in de zorg? Er wordt ook van ons verwacht dat we ons aanpassen aan deze manier van denken. En haast ongemerkt gebeurt dat geleidelijk ook. Zo werkt dat in een samenleving: Om goed te kunnen blijven functioneren, pas je je aan aan de gangbare ideeën en omgangsvormen. Er zijn niet veel mensen die er bewust voor kiezen om als zonderling door het leven te gaan.

Maar waar blijven we dan met onze overtuigingen? Hoe blijven we daaraan trouw? Wij staan wel degelijk vaak voor een dilemma. En gelukkig hebben we ook vaak de moed om te kiezen voor de weg die niet de gemakkelijkste is. En hier als gemeente samen herinneren we elkaar er ook aan dat er keuzes mogelijk zijn, dat je niet altijd hoeft te doen wat iedereen doet. Een bijeenkomst zoals bijvoorbeeld een diakonale maaltijd mag ons voeden, niet alleen onze maag, maar ook ons hart en onze geest. En ook een doop, zoals vandaag, mag ons kracht geven om onze weg te blijven gaan.

Onze gemeenschap en onze manier van geloven inspireert ook jonge mensen. Zij willen ook hun kinderen de vrijzinnige levens- en geloofshouding meegeven en hen in de opvoeding vertrouwd maken met wat geloven meebrengt aan kritisch denken, bewuste keuzes maken en natuurlijk ook het genieten van het mooie dat het leven te bieden heeft. De keuze van ouders om hun kinderen te laten dopen mag ons als geloofsgemeenschap sterken in onze overtuigingen en idealen: dat er – ook in een tijd waarin geloof een zaak van steeds minder mensen wordt - manieren zijn om trouw te blijven. Trouw aan onszelf, de ander en aan God.

Amen.